

Adam Kaliszewski¹

Finansowanie ochrony przyrody z budżetu państwa w lasach państwowych w Polsce i w wybranych krajach europejskich – analiza porównawcza

Public financing of nature conservation from the state budget in Polish forests compared with other selected European countries

Abstract. We aim to compare the scope and controls on the public funding of nature conservation by the state in the state forests of Poland and in other selected European countries: Germany (using the regions of Saxony and Bavaria as examples), Austria, and Finland. The study covers various enterprises and economic units, which implement forest management and nature conservation in state-owned forests: Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (Poland), Staatsbetrieb Sachsenforst (Saxony), Bayerische Staatsforsten (Bavaria), Österreichische Bundesforste AG (Austria), and Metsähallitus (Finland).

The main sources of information used to make these comparisons included legal documents (laws and regulations) concerning forestry, nature conservation, and public finance, as well as annual economic reports published by the administrative units of the state forests.

The study found that in all the selected cases except Poland, reasonable protocols are in place to ensure adequate and long-term allocation of public finances to meet the requirements of nature conservation in state forests. The amount of money transferred to the state forests in Finland, Saxony and Bavaria is defined annually by the parliaments of those countries as a separate expense within the state budgets. In Austria, a suitable level of financing is secured by long-term contracts between the management of Österreichische Bundesforste AG and the public authorities responsible for nature conservation. In Poland, however, the sum allocated annually to nature conservation in the State Forests is designated by the Minister of the Environment from the total pool of money set aside for various tasks related to environmental protection.

The article concludes that it is necessary to develop and implement a new procedure for allocating the state budget for nature conservation in Polish State Forests, which would tie the range of protective measures implemented with the size of the grant budgets. In this context it will be essential to explicitly identify in the state budget the finances intended for nature conservation in the State Forests.

Key words: forest policy, conservation policy, public finance, budget grants, contractual agreements

1. Wstęp

Z uwagi na konkurencyjność, a w skrajnych wypadkach nawet wzajemne wykluczanie się dwóch funkcji leśnictwa – produkcji drewna i ochrony przyrody, intensyfikacja działań ochronnych pociąga za sobą negatywne skutki ekonomiczne dla gospodarki leśnej, wynikające zarówno z utraty potencjalnych dochodów,

jak i wzrostu kosztów gospodarowania w lasach. Publiczny charakter funkcji ochronnych lasu, mających cechy dóbr publicznych, sprawia, że nie istnieje na nie rynek umożliwiający wycenę i sprzedaż, mimo ich potencjalnie dużej wartości. Ponieważ korzyści z zachowania różnorodności biologicznej czerpie całe społeczeństwo, powszechnie uważa się, że ciężar finan-

¹ Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Zarządzania Zasobami Leśnymi, ul. Braci Leśnej 3, Sękocin Stary, 05-090 Raszyn, Fax: +48 22 7153837, e-mail: A.Kaliszewski@ibles.waw.pl

sowania podaży dóbr publicznych powinno wziąć na siebie państwo (Stiglitz 2004).

Lasy państwowe w większości krajów europejskich pełnią szczególną rolę w zakresie ochrony przyrody. Podmiotom prowadzącym gospodarkę leśną w tych lasach powierza się z reguły więcej obowiązków niż ma to miejsce w przypadku lasów prywatnych, co jest jedną z form świadczenia dóbr publicznych przez państwo. Koszty realizacji tych zadań są jednak zwykle częściowo lub w całości finansowane przez państwo.

Funkcjonujący w Polsce system finansowania ochrony przyrody w lasach państwowych wprowadzony został na początku lat 90. XX wieku, u progu zmian spowodowanych nową sytuacją polityczną i gospodarczą państwa. Mimo głębokich przemian społeczno-ekonomicznych, instytucjonalnych i kulturowych, związanych m.in. z szybkim rozwojem gospodarczym kraju, członkostwem w Unii Europejskiej i wzrastającą świadomością ekologiczną społeczeństwa, w ciągu blisko dwudziestu lat nie doczekał się żadnej istotnej modyfikacji. Z tego powodu zasadne wydaje się rozpoznanie rozwiązań funkcjonujących w tej dziedzinie w innych krajach europejskich i odniesienie uzyskanych wyników do sytuacji w Polsce.

Celem niniejszej pracy jest porównanie zasad finansowania ochrony przyrody ze środków budżetu państwa w lasach państwowych w Polsce na tle wybranych krajów europejskich. W artykule omówiono formy organizacyjno-prawne podmiotów prowadzących gospodarkę w lasach państwowych, ustawy zakres wspieranych przez budżet państwa działań dotyczących ochrony przyrody, wysokość finansowania oraz zasady przydzielania środków pieniężnych.

2. Metodyka i obiekty badań

Badania porównawcze w naukach społecznych opierają się na zasadniczym założeniu, że badane kultury, systemy, bądź wchodzące w ich skład instytucje zawierają elementy lub cechy porównywalne, podobne przynajmniej w pewnym zakresie, jak i to, że systemy ukształtowane w podobnych warunkach mogą wykazywać niedostrzeżone lub niedocenione różnice (Karpiński 1977; Borucka-Arctowa 1971). Taka sytuacja występuje w odniesieniu do rozwiązań instytucjonalno-prawnych w zakresie leśnictwa. Zdaniem Hummela i Hilmięgo (1989) kraje europejskie cechuje znaczne podobieństwo ogólnych celów polityki leśnej, jednak w wyborze środków i instrumentów przyjmowanych dla osiągnięcia tych celów występują istotne różnice. Wynika to z uwarunkowań historycznych, geograficznych, kulturowych, społecznych i politycznych, w jakich kształtowała się polityka leśna w różnych krajach. Autorzy pod-

kreślają, że zróżnicowanie to nie stanowi jednak przeszkody w prowadzeniu badań porównawczych, bowiem przywiązywanie nadmiernej wagi do tych uwarunkowań kształtujących konkretne rozwiązania w poszczególnych krajach mogłoby w rezultacie hamować wprowadzanie wartościowych innowacji. Omawiając problematykę badań porównawczych dotyczących polityki leśnej Cubbage i in. (1993) zauważają, że stosunkowo niewielka liczba studiów prowadzonych w tym zakresie wynika z problemów metodycznych. Autorzy zaliczają do nich brak w pełni ukształtowanego podejścia porównawczego do analizy polityki leśnej oraz brak systematyczności ram analitycznych prowadzonych porównań.

W niniejszej pracy przedstawiono analizę porównawczą zakresu i zasad finansowania ochrony przyrody ze środków budżetu państwa w Polsce, Austrii, Niemczech (na przykładzie dwóch krajów związkowych: Saksonii i Bawarii) oraz Finlandii. Ze względu na warunki geograficzno-przyrodnicze oraz społeczno-gospodarcze analizowane kraje należą do trzech, z sześciu wyróżnianych, regionów Europy (MCPFE 2007): środkowoeuropejskiego (Polska i Austria), zachodnioeuropejskiego (Niemcy) oraz północnoeuropejskiego (Finlandia). Polska, z uwagi na położenie geograficzne oraz tradycje leśnictwa, w znacznym stopniu zbliżona jest do regionu zachodniego, a w mniejszej mierze – do północnego.

Gospodarkę leśną w lasach państwowych w analizowanych krajach prowadzą podmioty gospodarcze zróżnicowane m.in. pod względem organizacyjno-prawnym i realizujące różny zakres zadań związanych z ochroną przyrody. Analizą objęto następujące podmioty gospodarcze:

- Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe w Polsce,
 - Państwowe Gospodarstwo Sachsenforst w Saksonii,
 - przedsiębiorstwo Bayerische Staatsforsten w Bawarii,
 - przedsiębiorstwo Österreichische Bundesforste AG w Austrii,
 - przedsiębiorstwo Metsähallitus w Finlandii.
- Przeprowadzone w pracy porównanie objęło następujące elementy:

- ustawowo określony zakres zadań dotyczących ochrony przyrody realizowanych przez wymienione wyżej podmioty gospodarcze,
- zakres i zasady finansowania ochrony przyrody ze środków budżetu państwa w lasach zarządzanych przez te podmioty.

Podstawowe źródło informacji o formach organizacyjno-prawnych, zakresie realizowanych zadań oraz zasadach finansowania ochrony przyrody stanowiły powszechnie obowiązujące akty prawne (ustawy i roz-

porządzenia), a w niektórych przypadkach również akty prawne niższej rangi, głównie z zakresu leśnictwa, ochrony przyrody i finansów publicznych. W przypadku Polski, Niemiec i Austrii analizę przeprowadzono z wykorzystaniem tekstów aktów prawnych w oryginalnych językach ich opublikowania. W odniesieniu do Finlandii wykorzystano nieoficjalne tłumaczenia ustaw i rozporządzeń na język angielski. Analizę przepisów przeprowadzono na podstawie podejścia formalnoprawnego, polegającego na badaniu tekstów aktów prawnych, bez analizowania funkcjonowania przedmiotu badania w określonych warunkach społeczno-politycznych. W pracy przedstawiono stan prawny na dzień 1 stycznia 2011 r., z wyjątkiem Finlandii, gdzie korzystano z aktów prawnych według stanu na dzień 1 stycznia 2009 r. Źródłem ustaw i rozporządzeń wykorzystanych w badaniach były następujące bazy danych:

– dla Polski: Internetowy System Aktów Prawnych, prowadzony przez Kancelarię Sejmu RP (<http://isap.sejm.gov.pl/>),

– dla Saksonii: REVOSax (<http://www.revosax.sachsen.de>),

– dla Bawarii: Bürgerservice BAYERN-RECHT Online (<http://www.verwaltung.bayern.de/Datenbank-bayern-recht-112/index.htm>),

– dla Austrii: Rechtsinformationssystem (<http://www.ris.bka.gv.at>),

– dla Finlandii: FINLEX (<http://www.finlex.fi>).

Informacje uzupełniające oraz wskaźniki ekonomiczne i dane dotyczące wysokości wsparcia udzielanego ze środków publicznych zaczerpnięto z ogólnych publikacji statystycznych, sprawozdań finansowych i gospodarczych analizowanych podmiotów gospodarczych lasów państwowych, a także literatury przedmiotu.

3. Omówienie wyników badań

Formy organizacyjno-prawne lasów państwowych

W Polsce lasami stanowiącymi własność Skarbu Państwa, z wyjątkiem lasów będących w zarządzie parków narodowych, lasów wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz będących w użytkowaniu wieczystym na mocy odrębnych przepisów, zarządza Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (Lasy Państwowe, PGLLP). W ramach sprawowanego zarządu Lasy Państwowe prowadzą gospodarkę leśną, gospodarują gruntami i innymi nieruchomościami oraz ruchomościami związanymi z gospodarką leśną, a także prowadzą ewidencję majątku Skarbu Państwa oraz ustalają jego wartość (Ustawa 1991). Pod koniec 2009 r. w zarządzie PGLLP znajdowało się 7268,4 tys. ha gruntów, w tym

7068,4 tys. ha lasów, co stanowiło 77,8% powierzchni wszystkich lasów w Polsce (GUS 2010).

Lasy Państwowe są jednostką organizacyjną nie mającą osobowości prawnej, jednakże posiadają znaczną autonomię w działaniu, co przejawia się m.in. odrębnością organizacyjną i własnym kierownictwem (odrębność od struktur administracji publicznej) oraz samodzielnością gospodarczą i finansową, wyrażającą się w prowadzeniu działalności na zasadzie samodzielności finansowej i pokrywaniu kosztów działalności z własnych przychodów oraz związanym z tym sporządzaniem własnych planów finansowo-gospodarczych. Nadzór nad PGLLP sprawuje minister środowiska (Ustawa 1991; Klocek 2006). Lasami Państwowymi kieruje Dyrektor Generalny Lasów Państwowych, który wykonuje swoje zadania przy pomocy 17 dyrektorów regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych. W 2009 r. w strukturze PGLLP funkcjonowało 431 nadleśnictw (DGLP 2010).

Utworzone z początkiem 2006 r. w Saksonii Państwowe Gospodarstwo Sachsenforst (niem. *Staatsbetrieb Sachsenforst*; dalej też: Sachsenforst lub SBS) jest zdecentralizowaną jednostką organizacyjną, nie posiadającą osobowości prawnej i pod tym względem pozostającą w ścisłym związku z administracją kraju związkowego. Gospodarstwo ma dużą samodzielność gospodarczą – sporządza własny plan gospodarczy, obejmujący plan wyników, finansowy, inwestycji i etatów (stanowisk). Z budżetem landu jest ono powiązane wynikiem netto swojej działalności: osiągnięte przychody, po pomniejszeniu o koszty ich uzyskania, zasilają (netto) budżet kraju związkowego. Na realizację swoich zadań gospodarstwo otrzymuje dofinansowanie z budżetu Saksonii (SäHO 2001; VwVSBS 2008). Sachsenforst ma także dużą samodzielność organizacyjną, przejawiającą się w organizacyjnej odrębności od administracji kraju związkowego. W skład gospodarstwa wchodzi kierownictwo (jednostka centralna), 13 okręgów leśnych, dzielących się na 184 rewiry, w tym 110 rewirów lasów państwowych, 64 rewiry lasów prywatnych i korporacyjnych oraz 10 rewirów w granicach obszarów chronionych. W dniu 1 grudnia 2009 r. w zarządzie SBS było 201,8 tys. ha gruntów leśnych, co stanowiło 38,7% wszystkich lasów Saksonii (SBS 2010).

W Bawarii od 2005 r. realizację zadań gospodarczych w lasach krajowych powierzono przedsiębiorstwu Bayerische Staatsforsten (dalej też: BSf). Przedsiębiorstwo posiada osobowość prawną i funkcjonuje jako zakład prawa publicznego (niem. *Anstalt des öffentlichen Rechts, AöR*), wyodrębniony z administracji pod względem organizacyjnym, gospodarczym i prawnym. BSf posiada prawo do bezpłatnego użytkowania gruntów państwowych, przekazanych w zarząd przez kraj związkowy. Podstawą działania przedsiębiorstwa

jest własny statut, zatwierdzany przez Ministerstwo Rolnictwa i Lasów. Swoje zadania realizuje na zasadach handlowych i pokrywa koszty działalności z uzyskiwanych przychodów. Część osiągniętej corocznie przez przedsiębiorstwo nadwyżki po odprowadzeniu podatku i odpisie na fundusz rezerwowy jest przekazywana do budżetu krajowego (StFoG 2005). W zarządzie BSF znajduje się około 720 tys. ha lasów państwowych (tj. ok. 30% wszystkich lasów Bawarii) oraz 85 tys. ha innych gruntów. Zadania przedsiębiorstwa realizowane są przez 41 gospodarstw leśnych, podzielonych na 370 rewirów. Na czele każdego gospodarstwa stoi kierownik, będący przełożonym pracowników biura gospodarstwa, obsługi technicznej oraz pracowników rewirów (BSf 2010).

Zagospodarowanie austriackich lasów federalnych powierzono spółce akcyjnej Österreichische Bundesforste (ÖBf AG). Spółka została utworzona w 1997 r. w wyniku przekształcenia tzw. gospodarstwa federalnego Austriackie Lasy Federalne (niem. *Wirtschaftskörper „Österreichische Bundesforste“*). Nieruchomy majątek zarządzany przez ÖBf AG stanowi własność federacji, wyłącznym akcjonariuszem spółki jest federacja, a praw do akcji strzeże federalny minister odpowiedzialny za leśnictwo. Przedsiębiorstwo zobowiązane jest do osiągania możliwie najlepszych wyników gospodarczych produkcji i wykorzystania drewna, użytków ubocznych i ewentualnie dalszego ich przerobu, a także realizacji umów dotyczących działań ochronnych i zagospodarowania turystycznego w dwóch parkach narodowych (BForstG 1996). Spółka gospodaruje na obszarze 513,6 tys. ha lasów (tj. około 15% powierzchni leśnej Austrii), 29,6 tys. ha łąk, pastwisk i obszarów alpejskich (obszary drugorzędne pod względem produktywności) oraz 313 tys. ha wód oraz terenów podmokłych i nieproduktywnych (ÖBf 2010).

W Finlandii gospodarkę leśną w lasach należących do państwa prowadzi państwowe przedsiębiorstwo Metsähallitus, działające pod nadzorem Ministerstwa Rolnictwa i Leśnictwa. Metsähallitus pełni również funkcje organu administracji publicznej w odniesieniu m.in. do ochrony przyrody i w tym zakresie podlega Ministerstwu Środowiska. Zadania gospodarcze przedsiębiorstwo realizuje na zasadzie samodzielności finansowej, jednakże na wykonywanie działań nierentownych może uzyskać dotacje z budżetu państwa. W swojej działalności jest ono zobowiązane do ochrony i wzbogacania różnorodności biologicznej oraz uwzględniania wymogów rekreacyjnego zagospodarowania obszarów leśnych oraz wspierania zatrudnienia, w ramach tzw. zobowiązań społecznych (Act 2004).

Metsähallitus zarządza gruntami i wodami państwowymi o łącznej powierzchni ok. 12,5 mln ha, w tym blisko 5,3 mln ha lasów, co stanowi 26% powierzchni

leśnej kraju. Działalność gospodarcza przedsiębiorstwa realizowana jest przez 7 osobnych jednostek tworzących holding, prowadzących m.in. gospodarkę leśną oraz marketing i sprzedaż drewna, sprzedaż zezwoleń łowieckich i rybackich, obrót nieruchomościami, głównie z działkami rekreacyjnymi, produkcję i sprzedaż sadzonek oraz pozyskanie i sprzedaż nasion, a także świadczących usługi turystyczne i rekreacyjne (Metsähallitus 2010).

Ustawowe zadania w zakresie ochrony przyrody oraz ich finansowanie z budżetu państwa

Scharakteryzowane powyżej podmioty gospodarcze są na mocy prawa zobowiązane do podejmowania szczególnych działań związanych z realizacją funkcji społecznych i środowiskowych lasu. Wśród analizowanych przypadków można wyróżnić dwa zasadniczo odmienne modele zaangażowania lasów państwowych w realizację zadań związanych z ochroną przyrody, polegające na:

- wyznaczeniu dodatkowych zadań z zakresu zagospodarowania i ochrony zasobów leśnych, jak ma to miejsce w Polsce, Bawarii i Austrii,

- włączeniu jednostek lasów państwowych do struktur administracji publicznej, w wyniku czego realizują one również zadania publicznej administracji ochrony przyrody (Saksonia, Finlandia).

Zgodnie z przepisami ustawy o lasach z 1991 r. oraz ustawy o ochronie przyrody z 2004 r. Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe jest zobowiązane do:

- zarządzania lasami, gruntami i innymi nieruchomościami Skarbu Państwa położonymi w obrębie rezerwatów przyrody oraz wykonywania zabiegów ochronnych określonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych dla rezerwatów przyrody, uwzględnionych w planach urządzenia lasu,

- sporządzania, po uzgodnieniu z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska, projektów planów ochrony dla rezerwatów przyrody na zarządzanych przez siebie gruntach,

- realizacji zadań w zakresie ochrony przyrody, zgodnie z ustaleniami planu ochrony parku krajobrazowego, uwzględnionymi w planie urządzenia lasu,

- wykonywania zadań w zakresie ochrony przyrody na obszarach Natura 2000, będących w zarządzie Lasów Państwowych, zgodnie z ustaleniami planu zadań ochronnych lub planu ochrony dla obszaru Natura 2000, uwzględnionymi w planie urządzenia lasu (Ustawa 1991; Ustawa 2004).

Zgodnie z przepisami bawarskiej ustawy leśnej, lasy państwowe mają służyć w szczególnej mierze dobru ogółu i być zagospodarowane zgodnie z zasadą trwałości (BayWaldG 2005). Przedsiębiorstwo Bayerische

Staatsforsten zobowiązane jest do zagospodarowania lasów państwowych zgodnie z zasadami trwałej gospodarki leśnej, uwzględniającej wymogi ochrony przyrody i krajobrazu oraz gospodarki wodnej. Oprócz produkcji drewna i innych produktów leśnych BSf ma obowiązek zabezpieczania i poprawy realizacji funkcji ochronnych i rekreacyjnych oraz różnorodności biologicznej, a także świadczenia szczególnych usług dla dobra ogółu (niem.: *Gemeinwohlleistungen*), do których należy m.in. poprawa stanu i pielęgnowanie lasów ochronnych, przywracanie naturalnego stanu obszarów bagiennych oraz tworzenie i utrzymanie sieci biotopów (StFoG 2005).

Spółka Österreichische Bundesforste realizuje zadania z zakresu ochrony oraz zagospodarowania lasów i gruntów federalnych położonych w granicach dwóch parków narodowych, a także jest zobowiązana do ochrony interesów publicznych na obszarach ekologicznie wrażliwych lub szczególnie cennych oraz w odniesieniu do pomników przyrody. Ponadto ÖBf AG uczestniczy w tworzeniu i utrzymaniu parków narodowych oraz innych obszarów chronionych na mocy prawa poszczególnych landów Austrii (BForstG 1996). Jednym z ważnych zadań jest także realizacja zadań ochronnych na obszarze Parku Biosfery Wienerwald. Poza wyznaczeniem stref ścisłej ochrony na gruntach federalnych, przedsiębiorstwo wykonuje na obszarze Parku Biosfery liczne zadania związane z ochroną przyrody, edukacją ekologiczną oraz obsługą ruchu turystycznego. Powyższe zadania związane z ochroną przyrody określane są jako zarządzanie przestrzenią przyrodniczą (niem. *Naturraummanagement*) i są zaliczane do usług świadczonych przez spółkę na rzecz innych podmiotów (Gesetz 2006; ÖBf 2007).

W dwóch pozostałych krajach podmioty gospodarcze zarządzające lasami państwowymi obok realizacji zadań ochronnych pełnią jednocześnie zadania organów publicznej administracji ochrony przyrody. Głównym zadaniem Państwowego Gospodarstwa Sachsenforst jest realizacja funkcji służących w szczególnej mierze dobru społecznemu oraz zagospodarowanie lasów krajowych, pozwalające na dostarczanie możliwie największej w danych warunkach siedliskowych ilości wysokowartościowego drewna, przy zachowaniu funkcji ochronnych i rekreacyjnych lasu (SächWaldG 1992). Jednocześnie Sachsenforst pełni funkcję Urzędu ds. Dużych Obszarów Chronionych (niem. *Amt für Großschutzgebiete*), będącego jednym z 13 okręgów leśnych działających w strukturze gospodarstwa. Specyfika urzędu polega na połączeniu w nim zadań specjalistycznego urzędu (organu władzy) ochrony przyrody, organu władzy leśnej dla dużych obszarów chronionych i terenów przyległych, a także jednostki prowadzącej gospodarkę leśną w lasach nie objętych ochroną ścisłą

lub częściową (Verordnung 2003). Urząd ds. Dużych Obszarów Chronionych bezpośrednio zarządza rezerwatami przyrody (łącznie 9,8 tys. ha) oraz nadzoruje działalność wydzielonych jednostek administracyjnych zarządzających parkiem narodowym (9,4 tys. ha) i rezerwatem biosfery (30,1 tys. ha). Nadzór nad jednostką sprawuje Ministerstwo Środowiska i Rolnictwa (SächsNatSchG 2007).

Przepisy ustawy o Metsähallitus obligują przedsiębiorstwo do przestrzegania w swojej działalności gospodarczej wymogów ochrony i zwiększania leśnej różnorodności biologicznej. Przedsiębiorstwo jest dodatkowo zobowiązane do uwzględniania wymagań rekreacyjnego zagospodarowania lasów i innych obszarów będących w jego zarządzie, a także do wspierania zatrudnienia. Poza działalnością gospodarczą Metsähallitus wykonuje obowiązki organu administracji publicznej, do których należy m.in. zarządzanie wszystkimi parkami narodowymi i ścisłymi rezerwatami przyrody, a także innymi obszarami chronionymi. Ponadto jest podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie monitoringu przyrodniczego i ochronę zagrożonych gatunków (Metsähallitus 2010). W omawianym zakresie działalność Metsähallitus nadzorowana jest przez Ministerstwo Środowiska, podczas gdy działalność gospodarczą przedsiębiorstwa nadzoruje Ministerstwo Rolnictwa i Leśnictwa (Act 2004).

Wykonywaniem obowiązków administracji publicznej zajmuje się wydzielona w przedsiębiorstwie jednostka – Służba Dziedzictwa Przyrodniczego (ang. *Natural Heritage Services*, NHS). Służba, poza wymienionymi powyżej zadaniami, nadzoruje obrót nasionami drzew leśnych oraz prowadzi kontrolę zezwoleń łowieckich i wędkarskich. Ponadto jest ona upoważniona do ustanawiania rezerwatów przyrody o powierzchni do 100 ha na obszarach znajdujących się w zarządzie przedsiębiorstwa oraz określenia warunków ich ochrony. NHS nie prowadzi gospodarki leśnej (inaczej niż w przypadku Urzędu ds. Dużych Obszarów Chronionych w Sachsenforst), powierzonej wyłącznie jednostkom gospodarczym Metsähallitus (Act 2004).

Zakres finansowanych z budżetu państwa (kraju związkowego) zadań związanych z ochroną przyrody w lasach państwowych przedstawiono w tabeli 1.

Zasady przyznawania środków pieniężnych i wysokość finansowania

W Bawarii, Polsce i Finlandii podmioty gospodarcze lasów państwowych otrzymują środki finansowe na realizację ochrony przyrody w formie dotacji, natomiast w Saksonii – w postaci subwencji (niem. *Zuschuss*). Oba instrumenty stanowią zewnętrzną pomoc finansową, udzielaną na zasadach nie wynikających z mechanizmu

Tabela 1. Zakres finansowanych z budżetu państwa (kraju związkowego) zadań związanych z ochroną przyrody w lasach państwowych

Table 1. Nature conservation tasks funded by the state budget in the state forests of the discussed countries

Nazwa podmiotu Name of the subject	Podstawa prawna finansowania Legal basis of financing	Zakres zadań finansowanych ze środków budżetu państwa Nature conservation tasks funded by the state budget
Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe	• Art. 54 ustawy o lasach z 1991 r. (Ustawa 1991)	Lasy Państwowe otrzymują dotacje celowe z budżetu państwa na zadania zlecone przez administrację rządową, w tym m.in. na: <ul style="list-style-type: none"> • wykup lasów i gruntów do zalesień oraz ich rekultywację, a także wykup innych gruntów w celu zachowania ich przyrodniczego charakteru, • opracowanie i realizację planów ochrony dla rezerwatów przyrody znajdujących się w zarządzie Lasów Państwowych, • ochronę gatunkową roślin i zwierząt, • sprawowanie nadzoru nad obszarami wchodzącymi w skład sieci Natura 2000*
Bayerische Staatsforsten (Bawaria)	• Art. 3 bawarskiej ustawy o utworzeniu przedsiębiorstwa „Bayerische Staatsforsten” w lasach państwowych (StFoG 2005) • Art. 22 ust. 4 bawarskiej ustawy leśnej (BayWaldG 2005)	Realizacja szczególnych usług dla dobra ogółu (niem. <i>Gemeinwohllleistungen</i>), obejmujących m.in.: <ul style="list-style-type: none"> • pielęgnowanie i poprawę stanu lasów ochronnych, • przywracanie naturalnego stanu terenów bagiennych, • kształtowanie połączeń biotopów, tj. obszarów chronionych i łączących je korytarzy ekologicznych
Österreichische Bundesforste AG (Austria)	• §§ 4 i 5 ustawy o Austriackich Lasach Federalnych (BForstG 1996) oraz umowy z rządem federalnym i krajami związkowymi na realizację zadań z zakresu ochrony przyrody	Zarządzanie przestrzenią przyrodniczą (niem.: <i>Naturraummanagement</i>), zaliczane do obszaru usług świadczonych przez spółkę na rzecz innych podmiotów, obejmuje: <ul style="list-style-type: none"> • realizację zadań wynikających z planu zagospodarowania parku narodowego na gruntach federalnych (dwa parki narodowe), • ochronę interesu publicznego na obszarach ekologicznie wrażliwych lub szczególnie cennych oraz w odniesieniu do pomników przyrody, • uczestnictwo w tworzeniu i utrzymaniu parków narodowych oraz innych obszarów chronionych na mocy stosownych ustaw krajów związkowych, w tym usługi w zakresie ochrony przyrody, edukacji ekologicznej oraz obsługi ruchu turystycznego na obszarze Parku Biosfery Wienerwald • dobrowolny udział w federalnym „Programie leśnych rezerwatów przyrody”
Państwowe Gospodarstwo Sachsenforst (Saksonia)	• § 26 Ordynacji budżetowej Saksonii (SäHO 2001) • Art. VII i VIII Zarządzenia Saksońskiego Ministerstwa Środowiska i Rolnictwa w sprawie Państwowego Gospodarstwa Sachsenforst (VwVSBS 2008)	Zadania Urzędu ds. Dużych Obszarów Chronionych: <ul style="list-style-type: none"> • realizacja zadań specjalistycznego urzędu (organu władzy) ochrony przyrody, organu władzy leśnej dla dużych obszarów chronionych (tj. parku narodowego, rezerwatu biosfery i dużych rezerwatów przyrody) i terenów przyległych, a także jednostki prowadzącej gospodarkę leśną w lasach nie objętych ochroną ścisłą lub częściową, • bezpośrednie zarządzanie rezerwatami przyrody, • nadzór nad działalnością wydzielonych jednostek administracyjnych zarządzających parkiem narodowym oraz rezerwatem biosfery
Metsähallitus (Finlandia)	• Art. 6 ustawy o Metsähallitus (Act 2004)	Zadania Służby Dziedzictwa Przyrodniczego: <ul style="list-style-type: none"> • zarządzanie wszystkimi parkami narodowymi i ścisłymi rezerwatami przyrody, a także innymi obszarami chronionymi i obszarami rekreacyjnymi, • prowadzenie monitoringu przyrodniczego i realizacja ochrony zagrożonych gatunków, • nadzór nad obrotem nasionami drzew leśnych, • kontrola zezwoleń łowieckich i wędkarskich

* Zasadność finansowania w Lasach Państwowych działań z zakresu sprawowania nadzoru nad obszarami wchodzącymi w skład sieci Natura 2000 budzi wątpliwości. W obecnym modelu organizacyjnym administracji ochrony przyrody nadzór nad obszarami Natura 2000 sprawują regionalni dyrektorzy ochrony środowiska (Ustawa 2004, art. 27a), podczas gdy Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska nadzoruje funkcjonowanie tych obszarów i prowadzi ewidencję danych niezbędnych do podejmowania działań w zakresie ich ochrony (Ustawa 2004, art. 32 ust. 1). Lasom Państwowym nie powierzono więc faktycznie żadnych zadań z zakresu nadzoru nad obszarami Natura 2000.

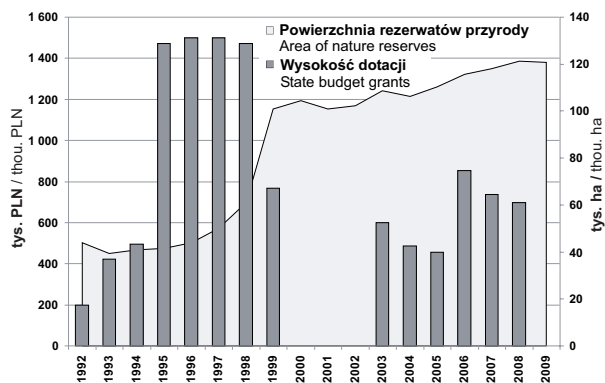
rynkowego, przy czym subwencja stanowi transfer środków publicznych (świadczenie publicznoprawne państwa na rzecz innych podmiotów), które beneficjent może wykorzystać zgodnie z własną wolą. Ma to uzasadnienie w przypadku Państwowego Gospodarstwa Sachsenforst, powiązanego z budżetem landu wynikiem netto swojej działalności i otrzymującego dofinansowanie ze środków budżetowych na realizację szerszego zakresu działań. W odróżnieniu od subwencji dotacja jest przyznawana zawsze na ściśle określony cel, podlega szczególnym zasadom rozliczania, a niewykorzystana część lub całość dotacji podlega zwrotowi (Osiatyński 2006; Drwiłło, Maśniak 2009).

W Polsce o wysokości środków przyznawanych Lasom Państwowym w ramach dotacji celowej decyduje minister środowiska. Zgodnie z art. 146 ustawy o finansach publicznych z 2009 r. minister środowiska przedstawia ministrowi finansów w terminie 21 dni od dnia ogłoszenia ustawy budżetowej szczegółowy plan dochodów i wydatków części budżetowej „Środowisko” a jednostkom podległym – informacje m.in. o kwotach dochodów i wydatków (Ustawa 2009). Udzielając dotacji celowej Lasom Państwowym, minister środowiska zawiera umowę, w której określa w szczególności:

- wysokość dotacji, cel lub opis zakresu rzeczowego zadania, na którego realizację środki dotacji są przekazywane,
- termin wykorzystania dotacji (nie dłuższy niż do dnia 31 grudnia danego roku budżetowego),
- termin i sposób rozliczenia udzielonej dotacji oraz termin zwrotu jej niewykorzystanej części (Ustawa 2009, art. 150).

Od 1992 r., tj. początku funkcjonowania Lasów Państwowych w obecnej formie organizacyjno-prawnej, wysokość dotacji przeznaczanych corocznie z budżetu państwa na ochronę przyrody na podstawie art. 54 ustawy o lasach była bardzo zróżnicowana i nie powiązana ze stopniowo zwiększonym zakresem zadań realizowanych przez PGLLP. Nominalnie do połowy lat 90. następował wzrost wydatków budżetowych na ochronę przyrody, osiągając maksimum w latach 1995–1998 (ok. 1,5 mln. PLN rocznie). W roku 1999 dotacja została jednak zmniejszona o blisko 50% (do 769 tys. PLN), a w trzech kolejnych latach w ogóle nie została przyznana. Od 2003 do 2008 r. poziom finansowania był zmienny i dużo niższy niż w latach 1995–1998, zawierający się w przedziale od 457 do 855 tys. PLN. W 2009 r. Lasy Państwowe ponownie nie otrzymały dotacji celowej na działania z zakresu ochrony przyrody (ryc. 1).

Należy zauważyć, że wysokość dotacji otrzymywanych przez Lasy Państwowe w pierwszej dekadzie XXI w. w porównaniu z kwotami z lat 90. była niższa nie tylko nominalnie, ale również w wartościach względnych. Według danych GUS w całym okresie od 1992 do

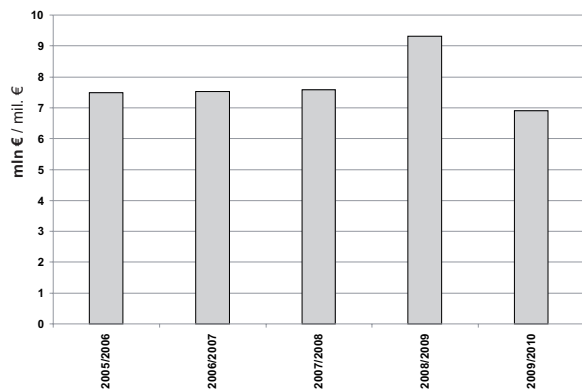
Rycina 1. Wysokość dotacji na ochronę przyrody przyznanych Lasom Państwowym z budżetu państwa w latach 1992-2009 na tle ogólnej powierzchni rezerwatów przyrody w zarządzie PGLLP. Źródło: opracowanie własne na podstawie DGLP 2003-2009, BULiGL 2002, PGLLP 2004, 2008, 2010.

Figure 1. State budget grants for nature conservation and the area of nature reserves in the State Forests in Poland in the period of 1992-2009. Source: Author's elaboration according to the DGLP 2003-2009, BULiGL 2002, PGLLP 2004, 2008, 2010.

2009 r. wskaźnik cen i usług konsumpcyjnych (inflacja) wyniósł łącznie ok. 600%, natomiast w latach 2000–2009 – 36% (GUS 2011). Środki pieniężne o tej samej wartości nominalnej, otrzymywane przez PGLLP w latach 90., miały zatem dużo większą wartość nabywczą, niż środki wpływające po roku 2000.

W omawianym okresie zwiększony został zakres zadań finansowanych ze środków budżetu państwa w Lasach Państwowych, co zostało omówione wcześniej. Ponadto wzrosła powierzchnia lasów objętych ochroną. W przypadku rezerwatów przyrody w zarządzie PGLLP wzrosła ona z ok. 44 tys. ha w 1992 r. (co stanowiło 0,6% powierzchni zarządzanej przez gospodarstwo) do ponad 120 tys. ha w 2009 r., tj. 1,7% powierzchni Lasów Państwowych (zob. ryc. 1).

Wysokość dotacji przyznawanych Przedsiębiorstwu Bayerische Staatsforsten na realizację szczególnych usług dla dobra ogółu jest na dany rok określana w sporządzanym co dwa lata budżecie Bawarii, przyjmowanym przez parlament krajowy (Landtag). Kwota określona jest w części budżetu pozostającej do dyspozycji ministra rolnictwa i leśnictwa, stanowiąc wyodrębniony dział w rozdziale dotyczącym ogólnych dotacji dla leśnictwa (BayHG 2007). Część działań współfinansuje również na zasadzie dobrowolności samo przedsiębiorstwo, które przeznaczają na ten cel ok. 15% kwoty dotacji z budżetu krajowego. Działania realizowane ze środków własnych BSf obejmują m.in. ochronę enklaw starodrzewu oraz zachowanie martwego drewna i drzew biotopowych w lasach gospodarczych (BSf 2007, 2010).

Rycina 2. Wysokość dotacji na realizację szczególnych usług dla dobra ogółu przyznanych przedsiębiorstwu Bayerische Staatsforsten z budżetu Bawarii w latach gospodarczych 2006-2010 (rok gospodarczy obejmuje okres od 1 lipca do 30 czerwca). Źródło: opracowanie własne na podstawie BSf 2006-2010.

Figure 2. State budget grants for common welfare services in the Bayerische Staatsforsten (Bayern) in business years 2006-2010 (from 1 July to 30 June). Source: Author's elaboration according to the BSf 2006-2010.

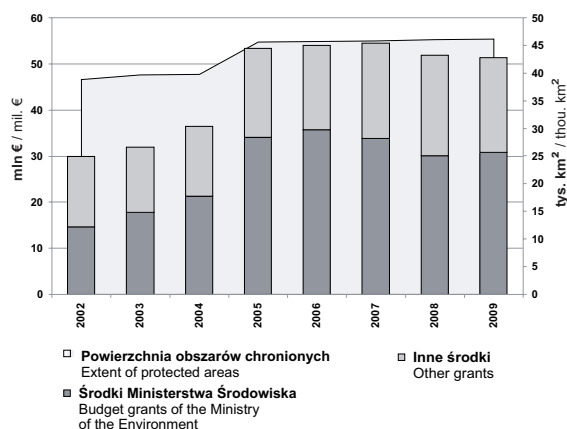
Wysokość dotacji od czasu utworzenia przedsiębiorstwa w 2005 r. systematycznie rosła, z wyjątkiem roku gospodarczego 2009/2010, w którym kwota przekazana z budżetu Bawarii była wyraźnie niższa niż w poprzednich latach, co mogło być związane się z trwającym kryzysem gospodarczym (ryc. 2).

Ze względu na zróżnicowanie działań finansowanych ze środków budżetowych trudno jest pokazać ich zakres w sposób umożliwiający porównanie w kolejnych latach. Łączna powierzchnia obszarów chronionych w zarządzie BSf w latach 2005–2010 nieznacznie wzrosła z 233,9 tys. do 244,6 tys. ha (BSf 2006, 2010).

Wysokość subwencji dla Państwowego Gospodarstwa Sachsenforst również określana jest w przyjmowanym co dwa lata budżecie Saksonii. Plan gospodarczy, obejmujący plan wyników i plan finansowy, stanowi załącznik do części budżetu, której dysponentem jest minister środowiska i rolnictwa (SächsHG 2009). Kwota subwencji na zadania z zakresu ochrony i stanu lasów (bez zadań organu zakresu administracji publicznej) od utworzenia gospodarstwa w obecnej formie organizacyjnoprawnej wynosiła 17,7 mln € w 2007 r., 21,0 mln € rok później i 21,2 mln € w 2009 r. Środki przeznaczone na realizację ochrony przyrody na obszarach chronionych oraz ochronę gatunkową i ochronę biotopów poza tymi obszarami sięgały rokrocznie ok. 12% powyższych sum, tj. od 2,1 mln € do ok. 2,6 mln €. Powierzchnia obszarów chronionych w zarządzie Sachsenforst wynosi ok. 67,5 tys. ha, co stanowi 33% areалу gospodarstwa, i w ostatnich latach nie ulegała większym zmianom (SMUL 2008; SBS 2008, 2009, 2010).

W Finlandii wysokość środków oraz ogólny zakres zadań Służby Dziedzictwa Przyrodniczego w Metsähallitus są określane, podobnie jak w Bawarii i Saksonii, przez parlament w ustawie budżetowej. Szczegółowy zakres zadań administracji ochrony przyrody w ramach przyjętego przez parlament budżetu jest ustalany corocznie na drodze porozumienia między NHS a Ministerstwem Środowiska (Metsähallitus 2008). Ze strony Metsähallitus decyzję o zasadach zawieranego porozumienia podejmuje kierownictwo przedsiębiorstwa po zapoznaniu się ze stanowiskiem dyrektora Służby Dziedzictwa Przyrodniczego (Decree 2004).

Z uwagi na różnorodność zadań administracji publicznej pełnionych przez NHS, finansowanie jednostki odbywa się z puli środków budżetowych przekazywanych przez różne resorty (m.in. środowiska, rolnictwa i leśnictwa, pracy oraz spraw wewnętrznych). W okresie od 2002 do 2009 r. budżet jednostki wzrósł z poziomu ok. 30 mln € do poziomu 51,4 mln €, osiągając maksimum w latach 2006–2007 – ok. 54,5 mln € (ryc. 3). Wzrost przychodów w 2005 r. związany był z wejściem w życie nowej ustawy o Metsähallitus z 2004 r., rozszerzającej zakres działalności administracji publicznej o sprawy łowiectwa i rybactwa, oraz nałożeniem na NHS obowiązku prowadzenia banku nasion drzew leśnych i utrzymania infrastruktury służącej spławianiu drewna, na co wyasygnowane zostały dodatkowe środki budżetowe (NHS 2006). Zmniejszenie kwot dotacji w latach 2008 i 2009 może wiązać się z trwającym kryzysem gospodarczym.

Rycina 3. Wysokość dotacji przyznanych Służbie Dziedzictwa Przyrodniczego w Metsähallitus z budżetu państwa w latach 2002-2009 na tle powierzchni obszarów chronionych w zarządzie NHS. Źródło: opracowanie własne na podstawie NHS 2003-2010.

Figure 3. State budget grants for nature conservation and the extent of protected areas managed by the Natural Heritage Services in Metsähallitus (Finland) in the period of 2003-2009. Source: Author's elaboration according to the NHS 2003-2010.

Dotacje z puli Ministerstwa Środowiska, z której finansowane są działania w zakresie ochrony przyrody, wynosiły od 14,6 mln € w 2002 r. do 30,8 mln € w 2009 r., z maksimum w 2006 r. (35,6 mln €). Ich udział w całkowitych przychodach Służby Dziedzictwa Przyrodniczego wahał się w przedziale od 49 do 66%. W omawianym okresie powierzchnia obszarów zarządzanych przez NHS, objętych różnym reżimem ochronnym, stopniowo wzrastała z 3,88 mln ha (2002) do 4,61 mln ha (2009). Powierzchnia samych ustawowo chronionych obszarów (parków narodowych, ścisłych rezerwatów przyrody i tzw. innych rezerwatów przyrody) zwiększyła się natomiast z 1,49 mln ha do 1,59 mln ha (ryc. 3).

Wysokość środków finansowych przekazywanych spółce Österreichische Bundesforste na ochronę przyrody (tzw. zarządzanie przestrzenią przyrodniczą) określana jest w wieloletnich umowach zawieranych przez kierownictwo przedsiębiorstwa z zarządami parków narodowych, zarządem Parku Biosfery Wienerwald oraz, w przypadku pozostałych form ochrony przyrody, z władzami poszczególnych krajów związkowych (ÖBf 2005, 2007). Rozwiązanie to jest konsekwencją przyjętej formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa, które jako spółka akcyjna jest podmiotem prawa prywatnego (prawa handlowego), a więc autonomicznym i równorzędnym partnerem w relacjach gospodarczych.

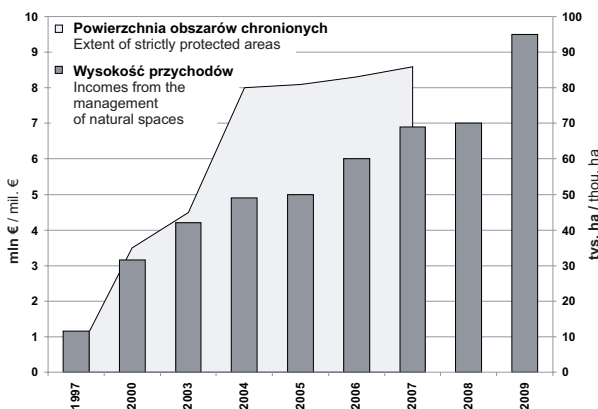
Umowy na wykonywanie zadań w obrębie parków narodowych są z reguły zawierane na czas nieokreślony i precyzują zakres zadań realizowanych przez ÖBf AG, wysokość środków na ich realizację oraz wysokość rekompensaty za korzyści utracone w wyniku ograniczeń w użytkowaniu gruntów. Ponieważ funkcjonowanie parków narodowych w Austrii finansowane jest w połowie ze środków budżetu federalnego oraz w połowie ze środków budżetowych kraju związkowego (względnie krajów związkowych), za świadczone usługi przedsiębiorstwo otrzymuje pośrednio środki z obu wymienionych źródeł (ÖBf 2003, Vereinbarung 1997).

W przypadku Parku Biosfery Wienerwald szczególony zakres zadań ÖBf AG, koszty ich realizacji oraz wysokość rekompensat za utracone korzyści na skutek odstąpienia od użytkowania gruntów w strefach ochrony ścisłej (tzw. strefach centralnych) określone są w umowie zawieranej z zarządem Parku. Kontrakt zawierany jest na czas nieokreślony, a zobowiązania z niego wynikające finansowane są pośrednio ze środków budżetowych Wiednia i Dolnej Austrii, na obszarze których utworzono Park (ÖBf 2005, 2006). Pozostałe działania związane z ochroną przyrody (np. prowadzenie rezerwatów przyrody, ochrona obszarów bagiennych, ochrona gatunkowa, zachowanie martwego drewna itp.) realizowane są na podstawie 10–20 letnich umów zawiera-

nych z władzami poszczególnych landów (ÖBf 2005, 2008; Plattner 2009) lub – w przypadku „Programu leśnych rezerwatów przyrody” – umów zawieranych z Federalnym Centrum Badań i Szkoleń w zakresie Lasu, Zagrożeń Naturalnych i Krajobrazu, ze środków budżetu federalnego (Frank, Müller 2003).

Od czasu przekształcenia federalnego gospodarstwa Österreichische Bundesforste w spółkę akcyjną w 1997 r. zakres usług wykonywanych w ramach zarządzania przestrzenią przyrodniczą systematycznie wzrastał. W 1997 r. powierzchnia obszarów objętych ścisłą ochroną (parki narodowe i inne obszary chronione) w zarządzie ÖBf AG wynosiła 4,1 tys. ha, w 2000 r. – około 40,0 tys. ha, a w 2007 r. przekroczyła 85,0 tys. ha (ryc. 4).

Wraz ze wzrostem powierzchni chronionej zwiększeniu uległy również przychody przedsiębiorstwa z tytułu realizacji działań ochronnych lub odszkodowań za ograniczenie działalności gospodarczej na obszarach podlegających ochronie. W 1997 r. przychody te wyniosły około 1,2 mln €, w 2005 osiągnęły poziom 5,0 mln €, a w roku 2009 sięgnęły 9,5 mln € (ryc. 4). Około 55% środków uzyskiwanych przez ÖBf AG za realizację zadań związanych z ochroną przyrody stanowią wpływy ze sprzedaży określonych usług i realizacji zadań. Pozostała część jest wypłacana spółce jako rekompensata za utrudnienia w prowadzeniu gospodarki leśnej oraz korzyści utracone w ograniczenia użytkowania lasu (ÖBf 2005). W 2009 r. środki budżetu federalne-

Rycina 4. Wysokość przychodów przedsiębiorstwa Österreichische Bundesforste AG z tytułu zarządzania przestrzenią przyrodniczą w latach 1997-2009 na tle powierzchni obszarów objętych ścisłą ochroną w zarządzie spółki. Dla lat 2008-2009 brak jest danych o powierzchni obszarów ściśle chronionych. Źródło: opracowanie własne na podstawie ÖBf 2003, 2005, 2007-2010.

Figure 4. Incomes of the Österreichische Bundesforste AG (Austria) from the management of natural spaces in the period of 1997-2009 and the extent of strictly protected areas managed by the company. No data on strictly protected areas in 2008 and 2009 was available. Source: Author's elaboration according to the ÖBf 2003, 2005, 2007-2010.

go stanowiły 55% przychodów spółki z tytułu zarządzania przestrzenią przyrodniczą, a 35% pieniądze pochodzące z budżetów landowych (Plattner 2009).

4. Dyskusja wyników badań

W analizowanych krajach lasy państwowe funkcjonują w odmiennych formach organizacyjno-prawnych. W Polsce i Saksonii gospodarka leśna w lasach należących do państwa prowadzona jest przez jednostki organizacyjne będące gospodarstwami i nie posiadające osobowości prawnej. Zarówno Gospodarstwo Sachsenforst, jak i Lasy Państwowe mają własne kierownictwo oraz odrębną od administracji publicznej strukturę organizacyjną. Państwowe Gospodarstwo Sachsenforst jest jednak jednostką budżetową, powiązaną netto z budżetem kraju związkowego, z którego na funkcjonowanie otrzymuje subwencje i do którego odprowadza osiągnięte przychody, pomniejszone o koszty ich uzyskania. PGLLP prowadzi natomiast działalność na zasadzie samodzielności finansowej, pokrywając koszty funkcjonowania z własnych przychodów.

Podmioty gospodarcze w pozostałych trzech krajach posiadają osobowość prawną. Przedsiębiorstwa Österreichische Bundesforste AG oraz Bayerische Staatsforsten realizują wyłącznie zadania gospodarcze na zasadach handlowych, są samodzielne pod względem finansowym oraz wyodrębnione pod względem organizacyjnym, prawnym oraz gospodarczym. Nadzór prawny w obu przypadkach sprawuje minister właściwy do spraw leśnictwa. W Austrii, z uwagi na przyjętą formę spółki akcyjnej, minister właściwy do spraw leśnictwa strzeże również praw do akcji przedsiębiorstwa ÖBf AG, którego jedynym właścicielem jest federacja.

Zagospodarowanie fińskich lasów państwowych prowadzi państwowe przedsiębiorstwo Metsähallitus, działające pod nadzorem Ministerstwa Rolnictwa i Leśnictwa. Metsähallitus pełni również funkcje organu administracji publicznej w odniesieniu m.in. do ochrony przyrody i w tym zakresie podlega Ministerstwu Środowiska. Zadania gospodarcze przedsiębiorstwo realizuje na zasadzie samodzielności finansowej, jednakże na realizację działań nierentownych może uzyskać dotacje z budżetu państwa.

Lasy państwowe w krajach objętych analizą mają zasadniczo odmienną pozycję na tle lasów innych form własności. W Polsce udział lasów w zarządzie PGLLP w ogólnej powierzchni lasów wynosi blisko 78% i jest nieporównywalnie większy niż w którymkolwiek z pozostałych krajów. W Polsce największa jest również powierzchnia lasów tej formy własności, wynosząca ponad 7 mln ha. Większym arealem gruntów i wód zarządza jedynie przedsiębiorstwo Metsähallitus –

12,5 mln ha, jednak powierzchnia lasów wynosi ok. 5,3 mln ha. Udział lasów państwowych w Finlandii sięga 26%, podobnie jak w przypadku Bawarii (30%; 720 tys. ha). Najmniejszy udział w powierzchni leśnej kraju mają lasy federalne w Austrii (ok. 15%), zajmujące ponad 513 tys. ha. W Saksonii w zarządzie Gospodarstwa Sachsenforst znajduje się natomiast około 202 tys. ha lasów, co stanowi blisko 39% powierzchni leśnej tego kraju.

Wśród analizowanych przypadków można wyróżnić dwa zasadniczo odmiennie modele zaangażowania lasów państwowych w realizację zadań związanych z ochroną przyrody, polegające na:

- wyznaczeniu dodatkowych zadań z zakresu zagospodarowania i ochrony zasobów leśnych, jak ma to miejsce w Polsce, Bawarii i Austrii,

- włączeniu jednostek lasów państwowych do struktur administracji publicznej, w wyniku czego realizują one również zadania publicznej administracji ochrony przyrody (Saksonia, Finlandia).

PGLLP zarządza lasami w obrębie rezerwatów przyrody i innych obszarów objętych ochroną (poza parkami narodowymi), zgodnie z ustaleniami planów ochrony dla tych obszarów (ewentualnie planami zadań ochronnych), uwzględnionymi w planach urządzenia lasu. Ponadto gospodarstwu może zostać powierzone sporządzanie projektów planów ochrony dla rezerwatów przyrody na gruntach w zarządzie Lasów Państwowych. Podobny zakres zadań powierzony został przedsiębiorstwu Bayerische Staatsforsten. Spółka Österreichische Bundesforste realizuje natomiast również szereg zadań związanych z ochroną i zachowaniem lasów na gruntach federalnych w obrębie dwóch parków narodowych, a także prowadzi zagospodarowanie turystyczne na tych obszarach.

Jednostki organizacyjne lasów państwowych w Finlandii i Saksonii pełnią równocześnie funkcje organów administracji ochrony przyrody. Zakres zadań wyodrębnionej w Metsähallitus Służby Dziedzictwa Przyrodniczego obejmuje zarządzanie obszarami chronionymi wyznaczonymi na gruntach należących do państwa na mocy ustawy o ochronie przyrody, w tym wszystkimi parkami narodowymi (wraz ze sporządzeniem planów zarządzania), ścisłymi rezerwatami przyrody i innymi rezerwatami przyrody, a także sprawowanie opieki nad pomnikami przyrody oraz obszarami objętymi ochroną na podstawie programów ochrony przyrody. Służba Dziedzictwa Przyrodniczego nie prowadzi jednak gospodarki leśnej, którą realizują jednostki gospodarcze Metsähallitus wyłącznie na gruntach poza zarządem NHS.

Do zadań Sachsenforst, pełniącego funkcje Urzędu ds. Dużych Obszarów Chronionych, należy zarządzanie obszarami chronionymi, w tym planowanie zadań ochronnych, a także prowadzenie gospodarki leśnej,

edukacji ekologicznej, świadczenie usług doradczych w zakresie ochrony przyrody oraz przeprowadzanie ocen zgodności projektów z celami zachowania obszarów Natura 2000. Powierzenie opieki i zarządu nad parkiem narodowym (oraz innymi dużymi obszarami chronionymi) jednostce gospodarczej lasów państwowych jest rozwiązaniem podobnym do funkcjonującego w Polsce w okresie międzywojennym, gdzie opiekę nad parkami narodowymi (w ówczesnej formie), jak również nad rezerwatami i pomnikami przyrody sprawowała administracja lasów państwowych, a nadzór, kwestie ochrony, badań, informacji i udostępniania turystycznego tych obszarów znajdowały się w gestii Oddziału Rezerwatów Zakładu Doświadczalnego Lasów Państwowych, przekształconego później w Instytut Badawczy Lasów Państwowych (Broda 2000).

Zakres zadań związanych z ochroną przyrody finansowanych przez budżet państwa w poszczególnych krajach jest bardzo zróżnicowany. W lasach zarządzanych przez Bayerische Staatsforsten dotacje budżetowe skierowane są na realizację, tzw. szczególnych usług dla dobra ogółu, obejmujących poprawę stanu zdrowotnego lasów ochronnych i ich pielęgnację, ochronę przyrody oraz tworzenie korytarzy ekologicznych. Szerszy wachlarz działań wspieranych przez państwo określa natomiast art. 54 polskiej ustawy o lasach z 1991 r., zgodnie z którym Lasy Państwowe otrzymują dotację celową na opracowywanie planów ochrony dla rezerwatów przyrody znajdujących się w zarządzie PGLLP, realizację tych planów, ochronę gatunkową roślin i zwierząt oraz sprawowanie nadzoru nad obszarami wchodzącymi w skład sieci Natura 2000, a także na wykup gruntów w celu zachowania ich przyrodniczego charakteru.

Warto w tym miejscu zauważyć, że do czasu wejścia w życie ustawy o lasach zakres ten był stopniowo zwiększany. W pierwotnym brzmieniu tych przepisów Lasy Państwowe otrzymywały z budżetu Państwa dotacje celowe jedynie na zadania zlecone w zakresie prowadzenia rezerwatów przyrody oraz ochrony gatunkowej roślin i zwierząt (Ustawa 1991). W wyniku nowelizacji ustawy w 1997 r. zakres zadań poszerzono o wykup lasów i gruntów do zalesień oraz ich rekultywację, a także wykup innych gruntów w celu zachowania ich przyrodniczego charakteru oraz opracowywanie planów ochrony dla rezerwatów przyrody znajdujących się w zarządzie Lasów Państwowych (Ustawa 1997). Nowa ustawa o ochronie przyrody z 2004 r. włączyła do zadań finansowanych z budżetu Państwa także sprawowanie nadzoru nad obszarami wchodzącymi w skład sieci Natura 2000, co nie znajduje uzasadnienia, bowiem w obecnym modelu organizacyjnym administracji ochrony przyrody Lasom Państwo-

wym nie powierzono żadnych zadań z zakresu nadzoru nad tymi obszarami Natura 2000.

Zarządzanie przestrzenią przyrodniczą, finansowane ze środków budżetu federalnego i krajowego w lasach zagospodarowanych przez Österreichische Bundesforste AG, obejmuje realizację środków ochrony, pielęgnacji i zagospodarowania (również turystycznego) gruntów federalnych w obrębie dwóch parków narodowych oraz Parku Biosfery Wienerwald. Ponadto przedsiębiorstwo uzyskuje środki związane z dobrowolnym uczestnictwem w federalnym „Programie leśnych rezerwatów przyrody” oraz innych programach realizowanych przez poszczególne landy Austrii (np. jako rekompensaty finansowe za zachowanie martwego drewna w lasach). Przedsiębiorstwo ÖBf AG oprócz środków na realizację ustalonych zadań otrzymuje również rekompensaty finansowe za straty spowodowane ograniczeniami ochronnymi na zarządzanych przez siebie gruntach. Jest to jedyny przypadek spośród analizowanych, w którym z budżetu państwa pokrywane są nie tylko bezpośrednie koszty działań ochronnych, ale również rekompensowane są koszty utraconych w wyniku objęcia ochroną korzyści gospodarczych. Przyjęcie takiego rozwiązania wynika z prawnych podstaw funkcjonowania spółki w oparciu o zasady prawa handlowego, gdzie jest ona w relacjach z organami administracji publicznej traktowana jako partner świadczący usługi na zasadach rynkowych.

Środki budżetu landowego w Saksonii skierowane są na funkcjonowanie Urzędu ds. Dużych Obszarów Chronionych oraz realizację środków ochrony na obszarach chronionych, ochronę gatunkową i biotopów poza obszarami chronionymi, jak również zachowanie szczególnych funkcji lasu. Podobny zakres działalności finansowany jest w Finlandii, gdzie Służba Dziedzictwa Przyrodniczego w Metsähallitus uzyskuje środki z budżetu państwa na pokrycie swoich kosztów funkcjonowania jako organu administracji publicznej oraz wykonywanie środków ochrony na obszarach chronionych.

Warto zauważyć, że w żadnym z omawianych krajów podmioty gospodarcze lasów państwowych nie otrzymują dofinansowania z tytułu realizacji zadań, jak również rekompensaty finansowej za straty gospodarcze wynikające z wyznaczenia na zarządzanych przez nie gruntach obszarów Natura 2000.

Wysokość środków, jakie otrzymują jednostki organizacyjne lasów państwowych na ochronę przyrody w Finlandii, Saksonii i Bawarii, określana jest corocznie w budżecie państwa, jest zatem przedmiotem debaty parlamentarnej. Objęcie finansowania ochrony przyrody w lasach procedurą budżetową, angażującą najwyższe organy państwa, służy powiązaniu zakresu realizowanych zadań ochronnych z wysokością przyznawanych

funduszy i może świadczyć o randze, jaką przywiązuje się do kwestii ochrony i zachowania środowiska przyrodniczego. Mechanizmem gwarantującym odpowiedni poziom finansowania ochrony przyrody w Austrii są natomiast wieloletnie umowy zawierane przez zarząd spółki Österreichische Bundesforste AG z organami administracji publicznej na finansowanie usług świadczonych w ramach zarządzania przestrzenią przyrodniczą. Skuteczność obu rozwiązań (procedury budżetowej i umów na ochronę przyrody) potwierdzają zamieszczone w niniejszej pracy dane o wysokości finansowania, powiązanego z zakresem realizowanych zadań.

Zasady przyznawania Lasom Państwowym dotacji celowej na podstawie art. 54 ustawy o lasach zasadniczo odbiegają od omówionych powyżej procedur. Lasy Państwowe, zgodnie z klasyfikacją przyjętą w finansach publicznych, są w odniesieniu do środków budżetowych dysponentem trzeciego stopnia, wydającym środki budżetu państwa bez prawa do ich dalszego przekazywania (Pietrzak et al. 2006). W ustawie budżetowej określana jest wysokość środków pozostających do dyspozycji dysponenta głównego, tj. ministra środowiska, który podejmuje decyzję odnośnie do kwoty dotacji przekazywanej PGLLP na realizację ochrony przyrody. Samo udzielenie dotacji odbywa się w drodze arbitralnej decyzji ministra środowiska. W rezultacie w okresie od 1992 do 2009 r. wysokość dotacji celowych z budżetu państwa na ochronę przyrody w Lasach Państwowych nie była powiązana z zakresem realizowanych zadań i charakteryzowała się bardzo dużą zmiennością w kolejnych latach. W niektórych latach (2000–2002, 2009) dotacja nie została w ogóle przyznana, mimo ustawowego obowiązku realizacji tego świadczenia przez państwo.

5. Wnioski

W świetle przeprowadzonych badań oraz uzyskanych wyników nasuwa się wniosek, że w Polsce nie istnieją stosowne procedury zapewniające stabilne i powiązane z zakresem realizowanych zadań finansowanie ochrony przyrody w Lasach Państwowych z budżetu centralnego. Obecne regulacje w zakresie przyznawania dotacji celowych na podstawie art. 54 ustawy o lasach pozostawiają dysponentowi głównemu środków budżetu państwa, tj. ministrowi środowiska, możliwość arbitralnego określenia wysokości wsparcia przeznaczonego na ochronę przyrody. Wskazane zatem wydaje się opracowanie procedury określania wysokości dotacji w powiązaniu z zakresem zadań realizowanych przez Lasy Państwowe, a także podjęcie starań mających na celu wyodrębnienie w budżecie państwa środków przeznaczonych na ten cel.

6. Podziękowania

W publikacji przedstawiono wyniki badań zrealizowanych w ramach projektu pt. „Analiza porównawcza źródeł i zasad finansowania ochrony przyrody w lasach państwowych w wybranych krajach europejskich”, sfinansowanego w latach 2010–2011 przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (projekt badawczy nr N N309 430038).

Literatura

- Borucka-Arctowa M. 1971. Problemy metodologiczne badań porównawczych w naukach prawnych i innych naukach społecznych. *Studia Prawnicze*, 29: 3–19.
- Broda J. 2000. Historia leśnictwa w Polsce. Poznań, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, 368 s. ISBN 83-7160-216-2.
- Cubbage F.W., O’Laughlin J., Bullock III Ch. S. 1993. Forest Resource Policy. John Wiley & Sons, Inc., USA, 562 s. ISBN 0-471-62245-1.
- Drwiłło A., Maśniak D. (red.). 2009. Leksykon prawa finansowego. 100 podstawowych pojęć. Warszawa, Wydawnictwo C.H. Beck, 576 s. ISBN 978-83-255-0348-2.
- Frank G., Müller F. 2003. Voluntary approaches in protection of forests in Austria. *Environmental Science & Policy*, 6: 261–269.
- Hummel F. C., Hilmi H. A. 1989. Forestry policies in Europe. An analysis. FAO Forestry Paper 92, Rome. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 120 s. ISBN 92-5-102902-4.
- Karpiński J. 1977. Badania porównawcze. *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 4(52).
- Kłoczek A. 2006. Państwowa administracja oraz gospodarka leśna w wybranych krajach. Warszawa, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, 68 s. ISBN 978-83-89744-43-2.
- MCPFE. 2007. State of Europe's Forests 2007. The MCPFE Raport on Sustainable Forest Management in Europe. Warsaw, Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, Liaison Unit, 247 s. ISBN 978-83-922396-8-0.
- Osiatyński J. 2006. Finanse publiczne. Ekonomia i polityka. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 309 s. ISBN 83-01-14593-5.
- Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red. nauk.) 2006. System finansowy w Polsce. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 839 s. ISBN 83-01-14630-3.
- Stiglitz J. E. 2004. Ekonomia sektora publicznego. Warszawa. Wyd. Naukowe PWN, 991 s. ISBN 83-01-14338-X.

Wykaz źródeł

- Act. 2004. Act on Metsähallitus, 1378/2004.
- BayHG. 2007. Gesetz über die Feststellung des Haushaltsplans des Freistaates Bayern für die Haushaltsjahre 2007 und 2008 vom 22. Dezember 2006. GVBl 2006, s. 1056.

- BayWaldG. 2005. Waldgesetz für Bayern in der Fassung der Bekanntmachung vom 22. Juli 2005. GVBl 2005, s. 313.
- BForstG. 1996. Bundesgesetz zur Neuordnung der Rechtsverhältnisse der Österreichischen Bundesforste und Errichtung einer Aktiengesellschaft zur Fortführung des Betriebes „Österreichische Bundesforste“ (Bundesforstgesetz 1996). BGBl. Nr. 793/1996 z późn. zm. BSf. 2006. Geschäftsbericht 2006. Regensburg, Bayerische Staatsforsten, 96 s.
- BSf. 2007. Nachhaltigkeitsbericht 2007. Regensburg, Bayerische Staatsforsten, 160 s.
- BSf. 2008. Nachhaltigkeitsbericht. 2008. Regensburg, Bayerische Staatsforsten, 147 s.
- BSf. 2009. Nachhaltigkeitsbericht 2009. Regensburg, Bayerische Staatsforsten, 157 s.
- BSf. 2010. Nachhaltigkeitsbericht 2010. Regensburg, Bayerische Staatsforsten, 148 s.
- BULiGL. 2002. Wyniki aktualizacji stanu powierzchni leśnej i zasobów drzewnych w Lasach Państwowych 1992–1999. Warszawa, Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej, maszynopis.
- Decree. 2004. Government Decree on Metsähallitus, 1380/2004.
- DGLP. 2003. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2002. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, maszynopis.
- DGLP. 2004. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2003. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, maszynopis.
- DGLP. 2005. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2004. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, maszynopis.
- DGLP. 2006. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2005. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, maszynopis.
- DGLP. 2007. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2006. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, maszynopis.
- DGLP. 2008. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2007. Warszawa Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, maszynopis.
- DGLP. 2009. Informacja o wysokości dotacji na ochronę przyrody w Lasach Państwowych w latach 2007–2009. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych. Maszynopis.
- DGLP. 2010. Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za rok 2009. Warszawa, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych. Maszynopis.
- Gesetz. 2006. NÖ Biosphärenpark Wienerwald Gesetz, 5760-0 Stammgesetz 60/06, 2006-07-20, Blatt 1–3.
- GUS. 2010. Leśnictwo. 2010. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 293 s.
- GUS. 2011. Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w latach 1950–2010. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny. <http://www.stat.gov.pl> [21.01.2011].
- Metsähallitus. 2008. Metsähallitus Annual Report 2007. Vantaa, Metsähallitus, 50 s. ISBN 978-952-446-675-2.
- Metsähallitus. 2010. Metsähallitus – 2009 Annual Report. Vantaa, Metsähallitus, 23 s.
- NHS. 2003. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2002. Vantaa, Metsähallitus 16 s. ISBN 952-446-372-5.
- NHS. 2004. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2003. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. ISBN 952-446-421-7.
- NHS. 2005. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2004. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. ISBN 952-446-449-7.
- NHS. 2006. Metsähallitus Natural Heritage Services. Annual Report 2005. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. ISBN 952-446-505-1.
- NHS. 2007. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2006. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. NHS. ISBN 978-952-446-591-5.
- NHS. 2008. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2007. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. ISBN 978-952-446-685-1.
- NHS. 2009. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2008. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. ISBN 978-952-446-715-5.
- NHS. 2010. Metsähallitus Natural Heritage Services Annual Report 2009. Vantaa, Metsähallitus, 16 s. ISBN 978-952-446-761-2.
- ÖBf. 2003. Umweltbericht 2002. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, 94 s.
- ÖBf. 2005. Nachhaltigkeitsbericht zum Geschäftsjahr 2004. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, 112 s.
- ÖBf. 2006. Nachhaltigkeitsbericht zum Geschäftsjahr 2005. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, 32 s.
- ÖBf. 2007. Nachhaltigkeitsbericht zum Geschäftsjahr 2006. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, s. 32.
- ÖBf. 2008. Nachhaltigkeitsbericht zum Geschäftsjahr 2007. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, 32 s.
- ÖBf. 2009. Nachhaltigkeitsbericht zum Geschäftsjahr 2008. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, 32 s.
- ÖBf. 2010. Nachhaltigkeitsbericht zum Geschäftsjahr 2009. Purkersdorf, Österreichische Bundesforste AG, 32 s.
- PGLLP. 2004. Raport o stanie lasów w Polsce 2003. Warszawa, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, 68 s.
- PGLLP. 2008. Raport o stanie lasów w Polsce 2007. Warszawa, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, 82 s.
- PGLLP. 2010. Raport o stanie lasów w Polsce 2009. Warszawa, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, 83 s.
- Plattner G. 2009. Information on financing „Naturraummanagement” in the Österreichische Bundesforste AG. Informacja własna, niepublikowane.
- SächsHG. 2009. Gesetz über die Feststellung des Haushaltes des Freistaates Sachsen für die Haushaltsjahre 2009 und 2010. Anlage Haushaltsplan 2009/2010. SächsGVBl. Jg. 2008 Bl.-Nr. 18, s. 854.
- SächsNatSchG. 2007. Sächsisches Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (Sächsisches Naturschutzgesetz) vom 3. Juli 2007, Rechtsbereinigt mit Stand vom 1. Januar 2009. SächsGVBl. Jg. 2007 Bl.-Nr. 9, z późn. zm., s. 321,

- SächWaldG. 1992. Waldgesetz für den Freistaat Sachsen vom 10. April 1992, Rechtsbereinigt mit Stand vom 1. August 2008. SächsGVBl Jg. 1992 Bl.-Nr. 14, z późn. zm., s. 137.
- SäHO. 2001. Haushaltsordnung des Freistaates Sachsen vom 10.04.2001. SächsGVBl. Jg. 2001 Bl.-Nr. 5, z późn. zm. s. 153.
- SBS. 2008. Geschäftsbericht 2007. Pirna/OT Graupa, Staatsbetrieb Sachsenforst, 76 s.
- SBS. 2009. Geschäftsbericht 2008. Pirna/OT Graupa, Staatsbetrieb Sachsenforst, 93 s.
- SBS. 2010. Geschäftsbericht 2009. Pirna/OT Graupa, Staatsbetrieb Sachsenforst, 102 s.
- SMUL. 2008. Forstbericht der Sächsischen Staatsregierung. Berichtszeitraum: 1. Januar 2003 bis 31. Dezember 2007. Dresden, Sächsisches Staatsministerium für Umwelt und Landwirtschaft, 147 s.
- StFoG. 2005. Gesetz zur Errichtung des Unternehmens „Bayerische Staatsforsten“ vom 9. Mai 2005. BayGVBl s. 138, BayRS 7902-0-L.
- Ustawa. 1991. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Tekst jednolity: Dz.U. z 2005 r. nr 45 poz. 435 z późn. zm.
- Ustawa. 1997. Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zmianie ustawy o lasach oraz o zmianie niektórych ustaw. Dz.U. z 1997 r. nr 54 poz. 349.
- Ustawa. 2004. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz.U. z 2004 r. nr 92 poz. 880 z późn. zm.
- Ustawa. 2009. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Dz.U. z 2009 r. nr 157 poz. 1240 z późn. zm.
- Vereinbarung. 1997. Vereinbarung Donau-Auen Vereinbarung gemäß Artikel 15a B-VG zwischen dem Bund und den Ländern Niederösterreich und Wien zur Errichtung und Erhaltung eines Nationalparks Donau-Auen. 5506-0 Vereinbarung 31/97, Blatt 1-6, ausgegeben am 27. Februar 1997.
- Verordnung. 2003. Verordnung des Sächsischen Staatsministeriums für Umwelt und Landwirtschaft über die Nationalparkregion Sächsische Schweiz vom 23. Oktober 2003. SächsGVBl. 15/2003, s. 663. Rechtsbereinigt mit Stand vom 31. Juli 2007.
- VwVSBS. 2008. Verwaltungsvorschrift des Sächsischen Staatsministeriums für Umwelt und Landwirtschaft über den Staatsbetrieb Sachsenforst vom 22. September 2008, geändert durch VwV vom 5. November 2008. SächsABl., s. 1626 mit Wirkung vom 28. November 2008.